

MIDA RÄÄGIVAD SÕNASISESED PAUSID JA KORDUSED SIHTKEELE KÄÄNAMIS- PROTSESSIST?

Annekatriin Kaivapalu

Ülevaade. Sõnavormide suulist produtseerimist iseloomustab kirjaliku keelekasutusega võrreldes eelkõige produtseerimisprotsessi kiirus ning aeglustusvõtete kasutus. Suulisele produtseerimisprotsessile on omased pausid ja kordused, mis peegeldavad muuhulgas selliseid psühholingvistilisi protsesse, mille kohta õppija kirjalik keelekasutus informatsiooni ei anna. Pauside esinemissagedus ja paiknemine sõnas viitavad sellele, kuidas keeleõppija morfoloogilise vormi struktuuri tajub. Kordused kaasnevad õppija enesemonitooringuga ning peegeldavad analoogiaprotsesse.

Artiklis käsitlen soome käändsõna mitmusevormide suulisel käänamisel esinevaid pause ja kordusi eesti- ja venekeelsete õppijate üksiksõnatestides. Testi tulemustest selgus, et tüve- ja sufiksiallomorfide piirid on õppija keeletajus sageli ähmased. Sõnavormi morfoloogilise struktuuri tajumine ja produtseerimisviis sõltus suure osas muutusu- fiksi silbistruktuurist. Pauside ja korduste paiknemine andis tunnistust käänamisprotsessi võimalikust mittelineaarsusest. Samuti ilmnes, et käände paradigma on õppijate jaoks psühholingvistiliselt reaalne mõiste. Pauside ja korduste kasutamise sagedus ei sõltunud kuigivõrd õppija emakeelest, vaid osutus pigem õppija individuaalseks eripäraks.

Võtmesõnad: psühholingvistika, morfoloogia, suuline produtseerimine, käänamistest, üksiksõnad, eesti- ja venekeelsed õppijad, soome keel võõrkeelena

1. Suulisest keelekasutusest ja selle erijoontest

Viimastel kümnenditel hoogustunud suulise kõne uurimine on nii eesti kui ka soome keeleteaduses keskendunud peaausjalikult emakeelsete kõnelejate keelekasutusele (nt Hokkanen 2001, Gerassimenko jt 2004, Mihkla jt 2005, Pajupuu, Kerge 2006). Keeleõppijate suulist keelekasutust on seevastu analüüsitud tunduvalt vähem (nt Kurhila 2002) ning keeleõppijate morfoloogiliste vormide suulist produtseerimist käsitlevad vaid üksikud uurimused (Kaivapalu 2005, 2008, Suni 2007).

Suulisele keelekasutusele on tunnuslik kirjaliku keelekasutusega võrreldes eelkõige lühem produtseerimisaeg. Kirjaliku keelekasutuse puhul on keelekasutajal aega mõelda ja valida erinevate võimaluste vahel, suuline keelekasutus aga nõuab mõtete kiiremat keelendamist. Seetõttu iseloomustavad spontaanset kõnet kordused, parandused, lõpetamata lausungid, venitused, partiklid, mitut liiki pausid, mis sageli ei lange kokku grammatiliste üksuste piiridega, varieeruv kõnetempo jne. Spontaanse kõne mittesoravuse põhjused võivad olla kognitiivsed (kõne planeerimise probleemidest tingitud), kommunikatiivsed (suhtlussituatsioonist tingitud) ja füsioloogilised (hingamine) (Meister, Lippus 2007).

Ka keeleõppija morfoloogiliste vormide suulisele produtseerimisele on omased pausid ja kordused, mille põhjused on esmajoonel kognitiivsed (Kaivapalu 2005, 2008) või kommunikatiivsed (Sunni 2008). Pausid ja kordused annavad tunnistust produtseerimiskäitumisest ning peegeldavad muuhulgas selliseid psühholingvistilisi protsesse, mille kohta õppija kirjalik keelekasutus informatsiooni ei anna. Pauside ja korduste kasutussagedus ja paiknemine sõnavormis võimaldavad jälgida, kuidas õppija sõnavormi moodustab: mis talle raskusi valmistab, milliste morfeemivariantide vahel ta kõhkleb ja kuidas väljaöeldut parandab. Samuti viitavad sõnavormis esinevad pausid ja kordused sellele, kuidas õppija morfoloogilise vormi struktuuri tajub.

Käesolevas artiklis analüüsin eesti- ja venekeelsete soome keele õppijate suulisel käänamisel esinevaid pause ja kordusi ning püüan leida vastust järgmistele küsimustele:

- 1) kuidas õppija morfoloogilise vormi struktuuri tajub;
- 2) kas ja kuidas mõjutab õppija emakeel pauside ja korduste kasutamist;
- 3) kas käändeparadigma mõiste on õppija jaoks psühholingvistiliselt reaalne;
- 4) kas käänamisprotsess on alati lineaarne?

2. Ainestik ja informandid

Käesolev artikkel põhineb osal laiemast uurimisest, mille metodoloogiat olen varasemates artiklites (Kaivapalu 2005, 2006a, Kaivapalu, Martin 2007) detailselt kirjeldanud. Vaatluse all on kolm erinevat ainestikku:

- 1) suulise üksiksõnade käänamistesti abil kogutu;
- 2) kirjaliku üksiksõnade käänamistesti sooritamise ajal lindistatud õppijate kommentaarid oma tegevuse kohta;
- 3) retrospektiivsed intervjuud õppijatega pärast testi sooritamist.

Nii kirjalik kui ka suuline üksiksõnade käänamistest koosnes 30 soome käändsõnast. Testisõnade hulgas oli neli liitsõna (*talvirengas, musiikkiliike, kauppakeskus, matkalaukku*) ja neli tehissõna (*nirkas, veule, syhmä, sulkki*). Tehissõnad olid moodustatud “tavalistest” sõnadest esitähed asendamise teel. Testi lähtevormiks oli ainsuse nominatiiv ning testitavateks kääneteks mitmuse partitiiv, illatiiv ja elatiiv. Suulise testi ajal oli õpilastel ees kirjalik testiülesanne ja nende öeldud käändevormid lindistati. Testile järgnesid täpsustavad intervjuud õpilastega. Kirjaliku üksiksõnate testi sooritamise ajal palusin osal õpilastest n-õ valjusti mõelda ning kommenteerida oma tegevust. Lindistasin ka need kommentaarid ning intervjuueerisin seejärel õpilasi. Valjusti mõtlemise meetodit (sm *ääneenajattelu*, ingl *thinking aloud*) on peetud tõhusaimaks võimaluseks uurida põhjalikumalt keelematerjali produtseerimise kulgu ning saada selgust õppija mentaalsetest protsessidest (Block 1992, Swain, Lapkin 1995).

Informantideks olid eesti abiturientid Kärkla Ühisgümnaasiumist ja Tartu Forseliuse Gümnaasiumist ning vene abiturientid Peterburi 204. koolist. Mõlemad uurimuse sihtrühmad olid õppinud soome keelt võõrkeelena umbes 200 tundi ning ka kõikide muude taustategurite (vanus, sotsiaalne, haridus- ja kultuuritaust, motivatsioon) poolest ühesugused. Suulises testis osales kümme eestikeelset ja neli venekeelset soome keele õppijat. Eestikeelsed õppijad produtseerisid suulises testis kokku 778 ja venekeelsed õppijad 357 sõnavormi. Kirjaliku testi ajal lindistasin üheksa eesti- ja kolme venekeelse õppija kommentaarid. Kõiki suulises ja kirjalikus testis osalenud informante intervjuueerisin pärast testi sooritamist. Litereeritud keelenäidetes tähendab ? küsivat intonatsiooni, / lühemat, // pikemat pausi ja - katkestust produtseeritavas sõnavormis. Pauside lühemate või pikemate hulka liigitamise aluseks oli litereerija keeletaju. Eestikeelsete õppijate keelenäited on tähistatud lühendiga *ee* ja venekeelsete õppijate näited lühendiga *vn* vastava näite ees. Kui näide esines nii eesti kui ka venekeelsete õppijate testivastuste hulgas, ei ole lähtekeelt eraldi tähistatud, samuti juhul, kui õppija lähtekeel selgub näite kontekstist.

3. Kirjalik ja suuline üksiksõnade käänamistest võrdluses

Kirjalik üksiksõnatest on nii võõrkeeleõppes kui ka teise keele omandamisel traditsiooniline ning levinud meetod harjutamiseks ja õppija oskuste mõõtmiseks. Samuti on kirjalik üksiksõnatest olnud uurimistöös laialdaselt kasutusel ainekogumise efektiivse meetodina, mis võimaldab suhteliselt lühikese aja jooksul saada uurimisobjektiks vajalikud mahus sõnavorme, mida õppija spontaanses keelekasutuses esineb vähe, ei esine üldse või mida on võimalik vältida, asendades käänatava sõna teisega või jättes see käänamata (Martin 1992: 271–274).

Seevastu suulist üksiksõnade käänamistest teadaolevalt peaaegu ei ole kasutatud ei õppe- ega uurimistöös. Esimesed sellesuunalised katsed (Kaivapalu 2005) on aga andnud huvitavaid tulemusi ning rohkesti vihjeid edasiseks uurimiseks. Õppijate arvates raskendab suulist käänamist kirjalikuga võrreldes lühem produtseerimisaeg, mis jätab vähem võimalusi erinevate variantide kaalumiseks ning enesemonitooringuks.

A.K.: Kas kirjalikult on kergem [testi] teha kui suuliselt?
 P.: Eks vist mingi vahe ikka on. Kirjutades näeb, mis tuleb.
 A.K.: On nagu aega järele natukene mõtelda ka?
 P.: Mh-h.

Sama kinnitas eestikeelsete õppijate kirjaliku ja suulise üksiksõnatesti tulemuste võrdlus (Kaivapalu 2005: 205–208): kirjaliku üksiksõnatesti tulemused osutusid ootuspäraselt suulise testi tulemustest paremateks peaaegu kõikide testisõnade osas. Venekeelsed õppijad aga käänasid vastu ootusi kõiki testisõnu suuliselt paremini kui kirjalikult (Kaivapalu 2005: 231–234). Niisuguse tulemuse põhjusi on tõenäoliselt enam kui üks. Nähtavasti nõuab juba lähtekeelest tunduvalt erineva tähestiku ja ortograafia kasutamine täiendavaid jõupingutusi. Samuti võis tulemusi mõjutada venekeelsete õppijate eestikeelsetest õppijatest erinev käänamisstrateegiate kasutus. Kui eestikeelsed õppijad lähtusid käänamisel esmajoones lähte- või sihtkeele analoogiast, siis venekeelsete õppijate valdav strateegia oli käändevormide produtseerimine põhivormist õpitud reeglite abil. On võimalik, et sageli keeruliste, hierarhiliste ja mittelineaarsete käänamisreeglite rakendamine (lähemalt vt ptk 4.5.) raskendas venekeelsete õppijate kirjalikku produtseerimisprotsessi, kuna pikem mõtlemisaeg võib ka suurendada kõhklosti ja ebakindlust erinevate variantide valikul. Seevastu suulisel käänamisel ei ole alati aega reegleid kasutada ning analoogial põhinev produtseerimine pääseb vabamalt toimima (Kaivapalu 2006b: 82–83). Järgneva peatüki keskmes on suulise üksiksõnade käänamistesti tulemuste analüüs.

4. Aeglustamisvõtted suulises üksiksõnade käänamistestis

Vaatamata tervikuna parematele suulise testi käänamistulemustele kasutasid venekeelsed õppijad suulisel produtseerimisel pause ja kordusi tunduvalt rohkem kui eestikeelsed õppijad (vt tabel 1).

Tabel 1. Pause ja korduste esinemissagedus eesti- ja venekeelsete soome keele õppijate suulises käänamistestis kordade arvuna ja protsendina kõikidest suuliselt produtseeritud sõnavormidest

	Eestikeelsed õppijad		Venekeelsed õppijad	
	Kordade arv	% kõigist sõnavormidest	Kordade arv	% kõigist sõnavormidest
Pausid silbipiiril	132	17,0	150	42,0
Pausid mujal sõnas	64	8,2	44	12,3
Kordused	119	15,3	84	23,5
Kokku	314	40,5	278	77,9

Nii sage aeglustamisvõtete kasutamine lubab oletada, et tegemist ei ole juhusliku nähtusega, vaid produtseerimisprotsessi kõneka peegeldusega, mille analüüs annab olulist informatsiooni ning võimaldab teha järeldusi mitmete keeleomandamise kesksete küsimuste kohta.

4.1. Pausid: kuidas õppija morfoloogilise vormi ehitust tajub

Nii eesti- kui ka venekeelsed soome keele õppijad kasutasid suulisel käänamisel kõige sagedamini pause, mis esinesid mitte ainult silbipiiril, vaid ka mujal sõnas. Silbipiiril esinevate pauside puhul on põhjust eeldada, et õppija lähtub esmajoones oma emakeelest ning silbitab nii, nagu ta on harjunud silbitama. Nii lähte- kui ka omandatava sihtkeele fonoloogia mõjutavad kahtlemata õppija produtseeritava morfoloogilise vormi ehituse taju (Niemi jt 2001: 197). Silbipiiril, kuid veelgi enam mujal sõnas esinevate pauside esinemissagedus ja paiknemine võivad anda vihjeid selle kohta, kas tüve-, tunnuse- ja lõpuallomorfide piirid on keeleõppija jaoks tõepoolest sama üheselt määratletavad kui õpitava keele süsteemi kirjeldustes.

Käesolevas uurimuses testitud soome keele mitmuse käänete muutesufiksud erinevad üksteisest sufiksi silbistruktuuri, produktiivsuse, kasutussageduse ja läbipaistvuse poolest.

Mitmuse partitiivis on kolm võimalikku sufiksit, mille vahel õppija peab käändevormi moodustamisel valima:

- 1) *-jA* (*kouluja, leluja*);
- 2) *-itA* (*vieraita, herneitä*);
- 3) *-iA* (*toisia, hyisiä*).

Neist kolmest võimalusest on *jA*-lõpuline mitmuse partitiiv soome keeles kõige üldisem ja produktiivsem. Samas on see sufiks ka läbipaistev, kuna moodustab silbi, milles on lihtne näha nii mitmuse kui ka käände markeerijat. *itA*-lõpulise mitmuse partitiivi puhul on samuti selgesti eristatavad mitmuse tunnus ja käändelõpp, kuid see sufiks ei ole tänapäeva soome keeles nii produktiivne kui *-jA*. Seevastu *iA*-lõpuline mitmuse partitiiv võib kergesti segi minna *i*-tüveliste käändsõnade ainsuse partitiiviga (nt *lasia*) (Niemi jt 2001: 196).

Mitmuse illatiivis on samuti kolm võimalikku sufiksivarianti:

- 1) *-ihin* (*pankkeihin, herkkuihin*);
- 2) *-isiin* (*kankaisiin, patsaisiin*);
- 3) *-iin* (*toisiin, veistoksiin*).

Kaks esimest, *ihin*- ja *isiin*-sufiksud, on silbistruktuuri ja läbipaistvuse osas võrreldavad partitiivi *itA*-sufiksiga. Käändtüüpides, kus *-ihin* ja *-isiin* vabalt vahelduvad (41 *vieras* ja 48 *hame*, PS 1990: XVI–XVII), eelistatakse tänapäeva soome keele kasutuses siiski *isiin*-lõpulist illatiivi (Itkonen 1979: 67). Reduplikatiivsete omadustega *iin*-sufiks (Karlsson 1983: 182) ei ole nii nagu ka partitiivi *-iA* sama läbipaistev kui eelmised.

Mitmuse elatiivi ainus võimalik sufiks on *-ista* (*kauppakeskuksista*).

Tüve- ja sufiksivariantide kombineerimise tulemus võib sihtkeeles olla nii normikohane (*tuot/tei/ta*) kui ka normivastane (*tuotte/ja*). Pausid produtseeritavas sõnas annavad tunnistust protsessi katke(sta)misest, teisisõnu õppija raskustest käändevormi moodustamisel. Pauside paiknemise põhjal võib teha oletusi muuhulgas selle kohta, kuidas õppija morfoloogilise vormi ehitust tajub.

Mitmuse partitiivi jA-sufiks produtseeriti peaaegu eranditeta omaette silbina (ee *kirkko//ja*, vn *kirk/ko/ja*; ee *matkalaukku/ja*, vn *matkalauk/ku/ja*; vn *oh/je/ja* pro *ohjeita*). Eestikeelsed õppijad produtseerisid *jA*-sufiksi kolmeteistkümnel ja venekeelsed õppijad kahel korral ka pikema häälikujärjendi osana (ee *talvi/*

renkkoja pro *talvirenkaita*; ee *koh/toja* pro *kohteita*; vn *matkalauk/kuja*). Käsitus *JA*-sufiksist kui sünkreetilise morfeemi taolisest tervikust (Niemi jt 2001: 196) seletab ka nii eesti- kui venekeelsete õppijate testivastustes ulatuslikult esinenud tüvevokaali vaheldust sõnavormides, kus seda normikohaselt tegelikult ei esine (nt *viereja* pro *vieraita*; *vilkkeja*, *vilkkvoja* pro *vilkkaita*; *kangoja* pro *kangaita*). Tõenäoliselt tingib *JA*-sufiksi oletatav sünkreetilisus vajaduse tugevdada käändevormi mitmuslikkust täiendava tüvevokaali vahelduse abil, samas kui *itA*-sufiksi ees selliseid vaheldusi ei esine.

Mitmuse partitiivi -itA ning illatiivi -ihin ja -isiin seevastu jagunesid nii eesti- kui ka venekeelsete soome keele õppijate suulises produktsioonis kaheks nii, et mitmuse *i*-tunnus tüve osa ja *tA*-, *hin*- ja *siin*-lõpud produtseeriti eraldi (*tuot/tei/ta*, *pankkei//ta*, *pat/sai/siin*, *herkkui/hin*). Seega on põhjust oletada, et antud juhtudel tajuti mitmuse *i*-tunnust pigem (mitmuse)tüve osana kui iseseisva aglutineeritava morfeemina, samas kui partitiivi käändelõpud *-ta*, *-hin* ja *-siin* liideti iseseisvate morfeemidena tüvele. Reduplikatiivse *iin*-sufiksiga vorme esines nii eesti- kui ka venekeelsete õppijate testivastustes vaid üksikuid. Sel juhul olid need sõnavormid produtseeritud tervikuna (ee *ohjeiin* pro *ohjeisiin*; ee *musiikkiliikkiin* pro *musiikkiliikkeihin*; vn *tuotiin* pro *tuotteisiin*). Juhul kui sõna tüves esines *-s*, olid õppijad restruktureerinud enda jaoks *iin*-sufiksi *siin*-sufiksiks (*toi/siin*).

Enam varieeruvust esines **mitmuse partitiivi iA- ja mitmuse elatiivi stA-sufiksiste** suulisel käänamisel. *-iA* võis olla produtseeritud nii, et mitmuse *i*-tunnus jäi eelviimase silbi lõppu ja partitiivi lõpp moodustas eraldi silbi (ee *op/pa/si/a*; vn *kauppa/kesku/ksi/a*; vn *kerroksi/a*) või oli *iA*-sufiks pikema häälikujärjendi osa (*toi/sia*; *hyi//siä*; ee *veistoi/sia*, vn *veistok/sia*; vn *kauppakesku/ksia*, ee *kauppakesku/sia*). Esimesel juhul on põhjust oletada, et õppija tajus mitmuse *i*-tunnust pigem (mitmuse)tüve osana ja eristas enda jaoks selgelt käändelõpu; teisel juhul väljendas õppija jaoks vormi mitmuslikkust kas tüvi tervikuna või sõnavormi lõpphäälikute järjend, mille pikkus võis varieeruda. On võimalik, et eestikeelsete õppijate *si(a)*-järjendi omaette tervikuna produtseerimist soodustas lähtekeele *raskus*-tüübi *si*-lõpuline tüveemitmus *raskusi*.

Mitmuse elatiivivormide käänamisel järgiti sageli silbipiire: *tuot/teis/ta*; vn *laineis/ta*, ee *lainis/ta*, ee *lai/nois/ta* pro *laineista*; *her/neis/tä*; *vilkkais/ta*, *vilkkais/ta*; *vierais/ta*; ee *talviren/gois/ta*, vn *talvirengais/ta* pro *talvirengaista*. Ilmselt soodustab käändelõpu *-stA* jagunemist kahe silbi vahele muuhulgas ka asjaolu, et *-s* on soome keeles inessiivi ja elatiivi, eesti keeles aga kõikide sisekohakäänete ühine komponent, millele järgneb konkreetse sisekohakäände spetsiifiline aines. Sisekohakäändeid moodustades on õppija jaoks lihtsam ja turvalisem produtseerida esialgu ainult kõikidesse sisekohakäänetes sobiv *-s* ja alles seejärel viia protsess lõpuni. Mitmuse *i*-tunnus võis elatiivis esineda iseseisvana (ee *vilkka/i/sta*; ee *nirkki/i/asta* pro *nirkkaista*), tüve osana (ee *hernei/s/tä*, vn *her/neis/tä*; ee *kankai/sta*, vn *kan/kai/sta*; ee *talvirenki/sta* pro *talvirengaista*), muutesufiksi (ee *tuotte//ista*; ee *talvireng/ista* pro *talvirengaista*) või pikema häälikujärjendi (vn *kerrok/sista*; vn *veis/to//ksista*) osana. Ulatuslikum variatsioon mitmuse elatiivivormide produtseerimisel võrreldes teiste testikäänetega on tõenäoliselt tingitud asjaolust, et vaid ühe võimaliku muutesufiksi olemasolul ei tarvitse õppija valida mitme variandi vahel ja seega ei ole sõnavormi struktuuri teadvustamine nii oluline kui enamate võimaluste korral.

Testitulemuste põhjal võib niisiis järeldada, et tüve-, tunnuse- ja lõpumorfeemide piirid ei ole õppija keeletajus sugugi nii selged ja üheselt määratletavad, kui keelekirjelduste ja keeleõpetuse põhjal võiks eeldada. Eriti varieeruv on mitmuse *i*-tunnuse positsioon: seda tajutakse kõige sagedamini (mitmuse)tüve osana, mõnikord muutesufiksi osana ja ainult harva iseseisva morfeemina. Kuna partitiivi *-ta*, illatiivi *-hin* ja *-siin* moodustavad omaette silbi, paigutub mitmuse *-i* produtseerimisel tüve viimase silbi lõppu ja on nagu tüve osa (vt ka Niemi 2001: 204–206). Sellist arusaama toetab eestikeelsete õppijate puhul lähtekeele tüvemitmus: eestikeelne õppija on harjunud sellega, et tüvi väljendab grammatilisi tähendusi, sealhulgas ka mitmust. Seevastu partitiivi *JA*-sufiksis moodustavad mitmuse tunnus ja käändelõpp omaette silbi ning seetõttu on tõenäoline, et sufiksit tajutakse pigem sünkreetilise morfeemina. On võimalik, et muutesufiksi silbistruktuur aitab muuhulgas kaasa sellele, kas mitmuse *i*-tunnus ühendatakse käänamisel tüve või käändelõpuga.

Muutesufiksiste produtseerimise mitmekesisus annab tunnistust sellest, et õppija tajub suhteliselt selgelt tüve algusosa ja silbikujust käändelõppu. Seevastu tüve lõpuosa, mitmuse tunnuse ja teatud juhtudel ka käändelõpu piirid võivad õppija keeletajus olla vägagi ähmased ning grammatilisi tähendusi väljendavad muutesufiksidsid kas kogu tüve või tüveosa koosseisus. Morfeemipiiride tajumise ähmasus seletaks osaliselt õppijate raskusi tüve- ja morfeemivariantide valikul: õppijal on raske aru saada, kus tüvi lõpeb ja tunnus algab, kus tunnus lõpeb ja käändelõpp algab ning milline sõnaosa (häälikujärjend) signaaliseerib, et vorm on mitmuses. Seetõttu tugevdatakse vormi mitmuslikkust erineval viisil: tüvevokaali vahelduse abil seal, kus seda normikohaselt ei esine; mitme mitmuse tunnuse (sageli nii lähte- kui ka sihtkeelne) samaaegse kasutamisega, mitmuse *i*-tunnuse lisamisega ebamäärasesse paika tüve lõpuosas. Õppijad niisiis restruktureerivad enda jaoks produtseeritavat vormi (vt ka Martin 1995: 198). Morfeemipiiride tajumise ähmasus suurendab ka tõenäosust, et käändevorm produtseeritakse analoogiale, mitte aga reeglitele toetudes (Kaivapalu 2006b: 82–83).

4.2. Kordused: õppija enesemonitooring

Kordused on levinumaid viise sobiva variandi otsimiseks (Muikku-Werner 2002: 16). Ei ole siis üllatav, et eesti- ja venekeelsed soome keele õppijad kasutasid sageli produtseeritava käändevormi katkestamist ja selle osalist või tervikuna kordamist. Kõige rohkem esines kordusi mitmuse partitiivivormide, vähem illatiivi ja elatiivi moodustamisel. Korduste rohke kasutamine partitiivis on ootuspärane: see oli testis esimene produtseeritav käändevorm ja õppijatele oli oluline leida sobiv produtseerimisviis ka järgnevate vormide jaoks. Arusaadavalt ei ole mitme tüve- ja sufiksivariandi ning nende kombinatsiooni vahel valimine kerge. Seetõttu jäeti käänamine sageli pooleli kontrollimaks, kas produtseeritud tüvevariant tundub sihtkeeles normipärane või normivastane ja alles seejärel viidi protsess lõpuni.

- (1) *ee talvirenkais- renkaisia*
ee laino- lainoja
vn tuo- tuoteita

Suurema kahtluse korral peatuti sõnas silbipiiril või mujal, jäeti produtseerimine veel kord pooleli või produtseeriti vorm esialgu osaliselt ja alles seejärel tervikuna.

- (2) ee *kan- kan/koja*
ee *nirk- nirk/koja*
ee *vilk- vilk/kaita vilkkaita*
ee *kang- kangoi/ta kangoita*
vn *hyine- hyi//sia*
vn *tuo- tuot/te/ja*
vn *hernei- herne/ja*

Selline järkjärguline produtseerimine annab õppijale enesemonitooringu võimaluse, võimaluse kontrollida, kuidas käändevorm “kõlab” ja vajaduse korral korrigeerida juba (osaliselt) produtseeritud vormi. Õige või väär, aga igal juhul õppija meelest sobiva lahenduse leidmise tähtsusest kohe esimeses testivormis annab tunnistust asjaolu, et võrreldes partitiiviga esines illatiivis kordusi 41 ehk 7,9% võrra vähem ja elatiivis vaid üksikuid (3). Siiski olid ka need kordused tingitud õppija kõhklemisest mitme võimaluse vahel (4).

- (3) ee *vie/rai- vie/rai/siin vieraisiin vieraisihin*
ee *nirk/koi/- nirkkoisiin nirk- nirkkois- nirkkaksiin*
ee *pats- patso/is- patsoi- patsoista*
ee *musiikkiliik/keis/ta liik- liikkei- liikeista*
ee *evop/pai/sin oppai- oppaii- oppaisin? oppai//siin*
vn *lainei- lai/nei/siin*
vn *koh/de- koh/de/si- siin*
- (4) vn *veu- velulei/ta*
vn *talvirenkai- ren- ren/kai/ta*

Õppijate kõhklused jagunesid laias laastus kahte rühma. Enamasti kõheldi kahe tüvevariandi vahel.

- (5) ee *hitaisi- hitaiseista*
ee *musiikkiliikk/ei- musiikki//liikkia*
ee *talvirenka- talviren/koja*
ee *talvirenkai- ta- talvi- rengoita*
vn *op- op//pai//ja op/pai/ta*
vn *sulkkija sulkkeja sulkkija sulkkeja*
vn *viera- vieroi- vier- vieroi/ta*

Kõhkklusi põhjustas ka sufiksivariandi valik.

- (6) ee *vilkkai/sis- vilkkaksiin vilk/kai/si/hin*
ee *kohteja koh/tei/ta*
ee *musiikkiliik/kei/hin liik/kei/siin*
vn *vieras- viera- viera/ta vieria vieraja vieraita*

Kordustes peegelduvad õppijate sisemine ja väline enesemonitooring ning produtseeritu parandamine. Willem Levelt (1983: 56) on eristanud eneseparandustes

kolme etappi. Esimene etapp hõlmab produtseeritu pidevat monitooringut ning kohe, kui probleemi on märgatud, produtseerimisprotsess katkestatakse. Teist etappi iseloomustavad pausid, kõhklemised ja parandusväljendid (ingl *editing expressions*, sm *korjausilmaukset*). W. Levelt (1989) juhib tähelepanu ka asjaolule, et parandusväljendid erinevad vigade märkamise ja sobiva variandi otsimise korral ning esinevad peamiselt esimesel juhul.

Sama suundumus ilmnes eesti- ja venekeelsete soome keele õppijate suulisel käänamisel. Testisõnades *toinen* ja *kauppakeskus*, mille tüvevariantides esineb samuti s-häälik nagu elatiivi muutesufiksis, ajasid õppijad kergesti segamini partitiivi- ja elatiivivormid. Kui viga märgati, parandati see pärast parandusväljendit.

- (7) *toisista ei toi- toisia*
kauppakeskuista ei kauppakes/kui/ta

Samamoodi toimiti teisteski testikäänetes.

- (8) *tuotteihin her- siin tuotteisiin*
her/nei//siin her herneihin

Vahel märgati alles kõikide testitavate käändevormide produtseerimise järel, et sõna oli käänatud ainsuses.

- (9) *tuote/ta : tuottesiin : tuottesta her tuo/tei/ta tuo/tei- tuotteihin oi -siin*
tuot/teis/ta
sulkkija : sulkkeihin : sulkkeista oi sulkkija sulkkeja sulkkeja sulk/kei/hin
sulk/kei/sta

Kui tegemist ei olnud vea märkamisega, vaid sobivama variandi otsimisega, kasutati erinevaid parandusväljendeid.

- (10) *kauppakesku- oota kauppakeskuissa*
kank/koi/hin voi kankkaiisiin kankkoihin
talviren//keista voi -aista
opaisi/s/sa ek-ee voi siis opaisis- ei opaisi/ssa
herkku- herkku/siin her- tak herkku/hin

Kordused kaasnevad seega õppija enesemonitooringuga ning peegeldavad analoogiaprotsesse: õppija peab otsustama, milliste kombinatsioonide vahel valida (MacWhinney 1978: 1–8).

4.3. Lähtekeele mõju aeglustamisvõtete kasutamisele

Eesti- ja venekeelsete soome keele õppijate suulise üksiksõnade käänamistesti tulemustest ilmnes, et suulisele produtseerimisele on omased teatud suundumusel, mida järgitakse sõltumata lähtekeelest. Nii eesti- kui ka venekeelsed õppijad kasutasid samu produtseerimisviise ja muutesufikseid, mis sõltusid eelkõige silbi-struktuurist.

Olulisim erinevus eesti- ja venekeelsete õppijate suulisel produtseerimisprotsessis on kvantitatiivne. Tabelis 2 on esitatud pauside ja korduste esinemiste

absoluutarv eesti- ja venekeelsete õppijate suulises käänamistestis. Iga informant moodustas kokku üheksakümmend käändevormi, kusjuures tuleb arvesse võtta, et pausid ja kordused võisid produtseeritavas sõnavormis ka kombineeruda.

Tabel 2. Pauside ja korduste esinemine eesti- ja venekeelsete soome keele õppijate¹ suulises käänamistestis

Informant	Pausid silbi- piiril	Pausid mujal kui silbipiiril	Kordused	Kokku
Eestikeelsed õppijad				
Mart	41	8	28	77
Paul	23	3	21	47
Katrin	17	24	1	42
Kaisa	5	13	17	35
Piret	19	4	10	33
Reet	17	4	11	32
Kersti	9	1	8	18
Ants	5	1	7	13
Tauno	1	4	5	10
Helle	2	3	2	7
Venekeelsed õppijad				
Anna	54	19	10	83
Leena	40	3	35	78
Mitja	31	9	30	70
Valja	26	17	7	50

Tabelist 2 ilmneb, et venekeelsed õppijad peatuvad produtseerimisprotsessis kaks korda sagedamini kui eestikeelsed õppijad. See asjaolu näib esmapilgul olevat vastuolus venekeelsete õppijate kirjalikust käänamistestist paremate suulise käänamistesti tulemustega. Nähtavasti aga ei takista produtseerimisprotsessi sagedasem katkestamine kõrgema normipäraste vastuste protsendi saavutamist, vaid isegi aitab sellele kaasa. Vähesed erinevused eesti- ja venekeelsete õppijate produtseerimisprotsessis johtuvad lisaks lähte- ja sihtkeele süsteemierinevustele vähemalt osaliselt ka käänamisstrateegiate erinevast jaotumisest. Eestikeelsed õppijad on aldis kasutama nii lähte- kui ka sihtkeele analoogiat, samal ajal kui venekeelsed õppijad käänavad esmajoones reeglite abil ning sihtkeele analoogia võetakse appi alles siis, kui reeglite keerukus ületab õppija produtseerimisvõime piiri.

Samas osutus kasutatud pauside ja korduste hulk ning jagunemine mõlema õppijarühma puhul õppijakeskseks ilminguks. Nii eesti- kui ka venekeelsetel õppijatel olid suulisel käänamisel oma lemmiktoimetulekustrateegiad: osa õppijatest produtseerisid käändevorme peaaegu eranditeta tervikuna, suurem osa aga kasutas pause ja kordusi, kuid nende hulk ning jaotumine olid erinevad. Tähelepanu äratav vaid seik, et kõikidel venekeelsetel õppijatel esines käänamisel suhteliselt palju pause silbipiiril. On võimalik, et lühemate või pikemate pauside rohke kasutamine tuleneb lähte- ja sihtkeele erinevatest kvantiteedi- ja rõhusuhetest (Lieko

1992, Nenonen 2001): kahtluse korral on turvalisem produtseerida käänevorm silbikaupa, mitte aga pikemate sekvenssidena.

Eestikeelsete õppijate puhul annab lähedase sugulaskeele positiivsest mõjust või selle puudumisest tunnistust pauside ja korduste sagedasem kasutamine lähte- ja sihtkeeles eritüvelistes sõnades (tabel 3).

Tabel 3. Pauside ja korduste kasutamine eestikeelsete õppijate suulises käänamistestis testisõnarahmiti

Testisõnarahm	Pauside ja korduste arv	% kõigist sõnavormidest
STSK ²	81	38,9
ETSK	91	43,8
STEK	60	34,1
ETEK	82	45,1

Nii eesti ja soome keeles sama kui ka erineva käänamismalli korral on eritüvelistes testisõnades aeglustamisvõtteid kasutatud enam kui samatüvelistes sõnades. Seega on lähte- ja sihtkeele sõnatüvede sarnasus käänamismalli valikul täiendava vihjena suulisel produtseerimisel olulisem kui kirjalikul produtseerimisel. Õppija enesemonitooringu tähtsus niisiis kasvab, kui sõna tüvi on õppijale tundmatu ega ka lähtekeel anna vihjeid käänamismalli valikuks.

4.4. Käänamisprotsessi mittelineaarsus

Nagu eelnevas näidatud, on suurem osa kordustest seotud õppija kõhklustega sobiva tüve- ja/või sufiksivariandi ning nende kombinatsioonide valikul. Nii keelekirjeldustes kui ka keeleõppes on traditsiooniliselt *a priori* lähtutud oletusest, et sõnamuutmine on vasakult paremale kulgev lineaarne protsess: käänamisel ja pööramisel liidetakse muutumatule või vahelduvale tüvele tunnuseid ja lõppe. Siiski esineb üksikutes keelesüsteemi kirjeldustes vihjeid sõnamuutmise võimalikule mittelineaarsusele: mitmuse ja käände tunnused on sõltuvad teineteisest, tüve struktuurist ja morfofonoloogilistest muutustest (Karlsson 1983: 282). Järjekindlamalt esindab arusaama sõnamuutmise mittelineaarsusest Heikki Paunose (1983) morfoloogiamudel.

Veel enam kui keelesüsteemi kirjeldustes tõuseb küsimus sõnamuutmise lineaarsusest esile keeleõppijate käänamistulemusi analüüsides. Ilmselt on käänamine ja pööramine mingil sihtkeele omandamise etapil lineaarne protsess nendel, kellele seda on sellisena õpetatud. Iseküsimus on seejuures muidugi, kui pikk see etapp on ja kas lineaarne sõnamuutmine jääb keelekasutuses püsima. Eesti- ja venekeelsete soome keele õppijate suulistes käänamistestides esineb näiteid selle kohta, et tüvevariandi valik mõjutab sufiksivariandi valikut. Sageli põhjustab õppija kõhklemine mitme tüvevariandi vahel ka sufiksivariandi vahetuse.

- (11) *ee hitoja hi/taisia*
ee lakkia lak/ko/ja
ee hitoja hi/taisia
vn sulkkeihin sulkkiin

² Lühendite tähendused: STSK – eesti ja soome keeles sama tüvi, sama käänamine; ETSK – eri tüvi, sama käänamine; STEK – sama tüvi, erinev käänamine; ETEK – eri tüvi, erinev käänamine.

Samas võib protsess olla ka vastupidine. Kui juba produtseeritud osaline või ter-
vikkäänevorm tundub monitooringu tulemusena mingil põhjusel ebasobiv, tingib
sufiksivariandi vahetus tüvevariandi vahetuse.

- (12) ee *vilkai/sis- vilkkaisiin vilk/kai/si/hin*
ee *talvirenk/ais/sa talvirengissa*
ee *nirk/koi/- nirkkoisiin nirk- nirkkois- nirkkaksiin*
vn *vie/rai- vie/rai/siin vieraisiin vieraisihin*

Suulistest käänamistestidest ja intervjuudest õppijatega selgub, et sageli lähtutakse
mitmusevormide käänamisel just sufiksist, eriti aga käändelõpust, mis näiteks
elatiivis on ainsa võimaliku variandina eestikeelsetele õppijatele emakeele põhjal
tuttav. Alles seejärel proovitakse leida tüvevariant, sest viimane on eriti vahelduvate
tüvede puhul tunduvalt keerulisem.

- (13) ee *tuotteista tuot- tuotteisista*
ee *talviren//keista või -aista*

Küsimus on siis pigem tüve- ja sufiksivariantide kombinatsioonides, mille vahel
õppija valib.

- (14) ee *hyinei- hyi/nei/siin hyiniin*
ee *musiikkiliik/koja musiikkiliik/kia*
ee *kankkoja ei kankkaisia kankkoja*
ee *kank/koi/hin või kankkaksiin kankkoihin*
vn *vieras- viera- viera/ta vieria vieraja vieraita*

Seejuures ei ole alati sugugi selge, kas tüvevariandi valik mõjutab sufiksivariandi
valikut või vastupidi (vt ka Martin 1995: 174–176). Tõenäoliselt on tegemist pigem
mitmesuunalise, omamoodi spiraalikujulise protsessiga, milles komponentide
mõju on vastastikune, nagu Urho Määttä (1998: 2) on tõdenud: “Keele struktuur
põhineb nii vormi- kui ka lauseõpetuse tasandil eritasandilistel ja -suunalistel
mõjuseostel.”

Käänamisprotsessi võimalik mittelineaarsus seostub tihedalt sõnamuutmis-
strategiatega, eriti reeglite ja analoogia rolliga ning nendevahelise tööjaotusega.
Nagu eelnevalt tõdetud, viitab olukord, kus õppijal tuleb valida mitme tüve- ja
sufiksivariandi kombinatsiooni vahel, analoogiaprotsessidele. Seetõttu on kas lähte-
või sihtkeele analoogia kasutamine käänamisstrateegiana reeglitele toetumisest
efektiivsem juhul, kui tegemist on enam kui ühe tüve- ja/või sufiksivariandiga
(Kaivapalu 2006b: 83).

4.5. Käände paradigma psühholingvistiline reaalsus

Ulatuslikult muutemorfoloogiat kasutavate keelte, nagu eesti ja soome keele puhul
on sõna muuteparadigma traditsiooniliselt keskne mõiste nii keelesüsteemi kirjel-
dustes (EKG I, ISK, Karlsson 1983, Paunonen 1983, Hint 1997) kui ka emakeeleõppes
(nt Hint 1983, Ehala 1997) isegi siis, kui mõistet ennast eksplitsiitselt ei rõhutata
(Õunapuu 2003). Seejuures aga teatakse väga vähe sellest, kuivõrd reaalne on
muuteparadigma mõiste emakeelse keelekasutaja või keeleõppija keeletajus. Kas

sõnad rühmituvad mälus eelkõige tähenduse või pigem fonoloogilise kuju alusel? Kas sama sõna muutevormid kuuluvad kokku? Milline seos valitseb eri sõnade samade muutevormide vahel? Milline roll on süntaktilistel faktoritel, näiteks rekt-sioonil või kollokatsioonidel? Väheste selleteemaliste uurimuste põhjal (Paunonen 1983:61, Martin jt 2001: 74–75) on muuteparadigma osutunud kõige selgemaks sõnavormide ühendajaks: nii soomekeelsete keelekasutajate kui ka soome keele õppijate arvates valitseb sama sõna muutevormide vahel tunduvalt tihedam seos kui sõnavormi ja tuletise või sõnavormi ja sellele semantiliselt või fonoloogiliselt lähedase sõna vahel. Käesoleva uurimuse suulise testiosa tulemused kinnitasid muuteparadigma psühholingvistilist reaalsust vähemalt kahest aspektist.

Nii eesti- kui ka venekeelsed õppijad kasutasid sageli esimeses testikäandes, mitmuse partitiivis moodustatud tüvevarianti järgnevates testikäänetes aglutineerimisbaasina, millele liideti tunnuse- ja lõpuvariante. Seejuures võis tüvevariant olla saadud erinevaid käänamisstrateegiaid kasutades ega tarvitsenud olla ilmingimata sihtkeeles normikohane.

- (15) *ee lainia : lainissa : lainis/ta*
ee hernei- herne/ita : hernei/s/sa : hernei/s/ta
ee herno- hernoja : hernoihin : hernoista
ee talvirenka- talviren/koja : talviren/koihin : talviren/gois/ta
ee tuot- tuot/te- tuotteita : tuot/tei/hin : tuotte//ista
vn vil/koi- vilk/koi/ta : vil/koi//hin : vilk/kois/ta
vn patse/ta : patse/hin : patse/sta
vn op/pa- op/pa/ta : op/pa/hin : op- oppa/sta

Kahtlemata ei saa eelnevate näidete puhul täiesti välistada testiefekti mõju, st eelneva testitava käändevormi mõju järgnevale vormile. Kui aga õppijad otsivad produtseerimisprotsessis abi sellistest käändevormidest, mida testis üldse ei küsita, on see kaalukas argument osutamaks, et sama testisõna erinevate käändevormide vahel valitseb õppija keeletajus seos.

- (16) *ee lelu lelu lelua palju on leluja*
ee lelu- lelun leloita
ee herkku herk/ku/a herkkui- kuita
vn opia opas opaita
vn kerro- kerros kerroi/ja kerroksi/a

- (17) *kohde kohteita kohtei/siin. Ja seestütle on ainsuses oleks mingi koh-teesta, vist siis mitmuses oleks kohteista.*

Seejuures ei olnud n-ö abivorm sageli sihtkeeles normikohane, vaid lühenenud ja lihtsustunud (18) nagu õppijakeelele üldiselt omane (MacWhinney 1987).

- (18) *oppaita. Sisseütlev on ainsuses vist tuleb oppeen, mitmuses oppiin, seestütle on oppista.*

Samuti võis sihtkeeles normikohane abivorm põhjustada normivastase tulemuse. Algselt sihtkeele normide kohaselt kulgenud produtseerimisprotsessis toimus pärast abivormi kasutamist muutus ning tulemuseks oli lühendatud ja lihtsustatud tüvega mitmuse seestütleva vorm.

(19) ee *kerros kerro/ksi/a kerroksiin* kerros kerroseta *kerroista*

Seega on alust oletada, et õppijate keeletajus on sihtkeele sama sõna eri käändevormid omavahel seotud ehk teisisõnu, õppijatel on oma arusaam käändeparadigma-sisestest seostest. See seostevõrk ei ole ilmtingimata kõikidel õppijatel ühesugune, lõplikult välja kujunenud ega kõiki käändevorme hõlmav.

(20) ee *nirkai/sia : nirkai/sissa : nirkai/sta*
ee *kankai/si/a : kankai/ssa : kankai/sta*
ee *nirkkeja : nirkkoissa : nirkkoista*
ee *koh/toja : kohtoihin : kohteista*
ee *patsoja : patsissa : patsista*
vn *kohde- koh/de/ta : koh/de- koh/de/si- siin : kohtei- koh/tei/sta*
vn *veu- veulei- veu/lei/ta : veulei//hin : veu- velulei/sta*

Lähte- ja sihtkeeles samamoodi käänduvate sõnade puhul toimis abivormina lähtekeelne vorm juhul, kui õppija oli enda jaoks teadvustanud lähte- ja sihtkeele käänamise samasuse. Seejuures lähtekeelne abivorm võis, kuid ei tarvitsenud ka lähte- ja sihtkeele käänamismallide konvergenstsi korral ilmtingimata viia sihtkeeles normikohase tulemuseni (21); põhjuseks õppijate kartus moodustada lähtekeelega liiga sarnane vorm, mis võib osutada “petlikuks sõbraks” (Remes 1995: 7).

(21) *kangas, see on eesti keelega sarnane. kangaita kangastest kangai- kangista ei kangaista*

kangas, eestikeelne sõna kango- kangoia kanga- kan/goi/sse kangas kangaista kangoista

Kui lähtuda sellest, et keele muutvorme tajutakse konkreetsete keelenditega lahutamatus seoses olevate kujundite (skeemide, mallide, paradigmade) abil (Bybee 1988, 2001: 19–27), siis on loomulik eeldada, et sihtkeele eri omandamisastmel olevate õppijate paradigmad erinevad üksteisest, koosnevad eri komponentidest ja nendevahelistest seostest. Õppijate produtseeritud paradigmadest ilmnes, kuidas käänetevahelisi suhteid tajutakse ja kuivõrd süstemaatiline või juhuslik käänamisprotsess on, ehk H. Paunose (1983: 61) sõnul, kuidas toimub keelesüsteemi süünd alati uue keelekõneleja keeletajus. Oli õppijaid, kelle paradigmad vastasid täielikult sihtkeele paradigmadele, kuid oli ka õppijaid, kes olid alles loomas uut grammatiliste kategooriate võrgustikku. Viimaste paradigmad sisaldasid lisaks sihtkeelsetele elementidele erinevaid sihtvormi seisukohalt normivastaseid tüve- ja sufiksivariantide kombinatsioone, lühendatud ja lihtsustatud tüvevariante ja lähtekeele käänamissüsteemi elemente. Käänamisprotsessi edukus sõltub seega õppija paradigma ja sihtkeele paradigma sarnasusest. Abivorm toimib seejuures käänetevaheliste seoste aktiveerijana ja tugevdajana.

Seega on vägagi tõenäoline, et käändeparadigma sõnavormide ühendajana on psühholingvistiliselt reaalne mõiste nii eesti- kui ka venekeelsete soome keele õppijate jaoks. Mõlema õppijarühma emakeeled ulatuslikult muutemorfoloogiat kasutavate keeltena toetavad sellist arusaama. Iseküsimus on muidugi see, kas see reaalsus on kujunenud kooli (emakeele)õpetuse tulemusena või mitte. Tõenäoli-

selt on kooliõpetus muuteparadigma psühholingvistilise reaalsuse kujunemisele vähemalt kaasa aidanud.

5. Kokkuvõte

Suuline üksiksõnade käänamistest osutus efektiivseks ja kasulikuks uurimismetodiks mitmeski mõttes. Suulisele produtseerimisele omane kiirus sundis õppijaid kasutama produtseerimisviise, mille (tõenäoliselt teadvustamata) lõppeesmärgiks oli protsessi aeglustamine. Käänamisprotsessis esinevate pauside ja korduste hulk, jaotumine ja paiknemine produtseeritavas sõnas andsid õppijate produtseerimisprotsessi kohta sellist teavet, mida kirjalik test ei võimalda. Pauside ja korduste paiknemise põhjal oli võimalik teha oletusi selle kohta, kuidas õppijad tajuvad tüve- ja sufiksivariantide piire ning nende omavahelisi suhteid. Kinnitust sai õpetamiskogemustele tuginev oletus, et tüve- ja sufiksiallomorfide piirid võivad õppija keeletajus olla vägagi ähmased. Kuna muutesufiksitate produtseerimisviis sõltus suuresti sufiksi silbistruktuurist, väljendas õppija jaoks sõnavormi mitmuslikkust sageli ebamäärane häälikujärjend, milles ühinesid nii tüve- kui ka sufikselemendid. Suuline käänamistest tõi kirjalikust testist selgemini esile ka käänamisprotsessi võimaliku mittelineaarsuse ning tõsiasja, et käändeparadigma on õppijate jaoks psühholingvistiliselt reaalne mõiste. Samuti selgus, et lähtekeel mõjutab aeglustamisvõtete kasutamist eelkõige kvantitatiivselt: venekeelsete õppijate suulises testis esines pause ja kordusi enam kui eestikeelsetel õppijatel. Samas ilmnesid mõlema õppijarühma sees pauside ja korduste kasutamisel märkimisväärsed individuaalsed iseärasused.

Suulise käänamistesti tulemuste tõlgendamisel ei tohi siiski unustada, et tegemist on morfoloogiliste vormide produtseerimisega testisituatsioonis, mitte aga õppija poolstruktureeritud või spontaanses keelekasutuses, mis pakuvad omakorda huvitavaid võimalusi edasiseks uurimiseks.

Kirjandus

- Block, E. L. 1992. See how they read: Comprehension monitoring of L1 and L2 readers. – *TESOL Quarterly* 26 (2), 319–343.
- Bybee, Joan 1988. Morphology as lexical organisation. – Michael Hammond, Michael Noonan (eds). *Theoretical Morphology: Approaches in Modern Linguistics*. San Diego: Academic Press, 119–141.
- Bybee, Joan 2001. *Phonology and Language Use*. Cambridge Studies in Linguistics 94. New York: Cambridge University Press.
- Ehala, Martin 1997. *Eesti keele struktuur: õpik gümnaasiumile*. Tallinn: Künnimees.
- EKG I = Erelt, Mati; Kasik, Reet; Metslang, Helle; Rajandi, Henno; Ross, Kristiina; Saari, Henn; Tael, Kaja; Vare, Silvi 1995. *Eesti keele grammatika. I. Morfoloogia*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- Gerassimenko, Olga; Hennoste, Tiit; Koit, Mare; Rääbis, Andriela; Strandson, Krista; Vutt, Evelyn 2004. Annotated dialogue corpus as a language resource: an experience of building the Estonian Dialogue Corpus. – *The Baltic Perspective. 1st Baltic Conference on Human Language Technologies*. Riga, Latvia, April 21–22. 150–155.
- Hint, Mati 1983. *Eesti keele õpik IX klassile*. Tallinn: Valgus.
- Hint, Mati 1997. *Eesti keele astmevahelduse ja prosoodiasüsteemi tüpoloogilised probleemid*. Tallinn / Helsinki: Eesti Keele Instituut.

- Hokkanen, Tapio 2001. Slips of the Tongue. Errors, Repairs, and a Model. *Studia Fennica Linguistica* 10. Helsinki: Finnish Literature Society.
- ISK = Hakulinen, Auli; Vilkuna, Maria; Korhonen, Riitta; Koivisto, Vesa; Heinonen, Tarja Riitta; Alho, Irja 2004. Iso suomen kielioppi. Toimituksia 950. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Itkonen, Terho 1979. Retkiä nykysuomeen. *Tietolipas* 83. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kaipapalu, Annekatrin 2005. Lähdekieli kielenoppimisen apuna. *Jyväskylä Studies in Humanities* 44. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kaipapalu, Annekatrin 2006a. Kontrastiivlingvistika ja vöörkeele õppimine. – Helle Metslang, Siiri Soidro (toim.). *Lähivertailuja* 16. Soome-eeesti kontrastiivseminar Männikul 8.-9.05.2004. Tallinna Ülikooli eesti filoloogia osakonna toimetised 6. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 71–100.
- Kaipapalu, Annekatrin 2006b. Reeglid ja analoogia vöörkeeleõppes soome mitmusevormide käänamise näitel. – Helle Metslang, Margit Langemets, Maria-Maren Sepper (toim.). *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 2. *Eesti Rakenduslingvistika Ühing*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 71–92.
- Kaipapalu, Annekatrin 2008. Lähtekeele mõju ja produtseerimiskontekst: eesti õpilased soome mitmusevorme käänamas. – Riho Grünthal, Helle Metslang (toim.). *Lähivertailuja* 18. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia*. Helsinki: Société Finno-Ougrienne, 54–76.
- Kaipapalu, Annekatrin; Martin, Maisa 2007. Morphology in transition: The plural inflection of Finnish nouns by Estonian and Russian learners. – *Acta Linguistica Hungarica* 54 (2), 129–156.
- Karlsson, Fred 1983. Suomen kielen äänne- ja muotorakenne. Porvoo: WSOY.
- Kurhila, Salla 2002. Ei-syntyperäisten puhuma suomi: haaste kielentutkimukselle. – *Monitori* 9:3, 59
- Levelt, Willem J. M. 1983. Monitoring and self-repair in speech. – *Cognition* 14, 41–104.
- Levelt, Willem J. M. 1989. *Speaking. From Intention to Articulation*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Lieko, Anneli 1992. Suomen kielen fonetiikkaa ja fonologiaa ulkomaalaisille. Helsinki: Finn Lectura.
- MacWhinney, Brian 1978. *The Acquisition of Morphophonology*. Monographs of the Society for Research in Child Language Development 43. University of Chicago Press.
- MacWhinney, Brian 1987. The competition model. – Brian MacWhinney (ed.). *Mechanisms of Language Acquisition. The 20th Annual Carnegie Symposium on Cognition*. New Jersey: Erlbaum, 249–308.
- MacWhinney, Brian 1990. Psycholinguistics and foreign language acquisition. – Juhani Tommola (toim.). *Vieraan kielen ymmärtäminen ja tuottaminen. AFinLA:n vuosikirja 1990*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 48. Turku: AFinLA, 71–87.
- Martin, Maisa 1992. Taipuu, ei taivu... Suomen kielen taivutustesti ulkomaalaisille. *Tuloksia ja pohdintoja*. – Heikki Nyysönen, Leena Kuure (toim.). *Kielen ja kulttuurin omaksuminen. AFinLA:n vuosikirja 1992*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 50. Jyväskylä: AFinLA, 267–280.
- Martin, Maisa 1995. The Map and the Rope. Finnish Nominal Inflection as a Learning Target. *Studia Philologica Jyväskyläensia* 38. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Martin, Maisa; Hihnala, Riikka; Sivonen, Ulla. 2001. Leksikko mielessä. Pieni koe sanojen järjestymisestä mentaaliosassa leksikossa. – Mirjaliisa Charles, Pirjo Hiidenmaa (toim.). *Tietotyön yhteiskunta – kielen valtakunta. AFinLA:n vuosikirja 2001*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 59. Jyväskylä: AFinLA, 61–80.

- Meister, Einar; Lippus, Pärtel 2007. Spontaanse kõne temporaalsest struktuurist. – Ettekanne Eesti Rakenduslingvistika Ühingu kevadkonverentsil “Keel ja leksikon” 25.4.2007, Tallinn.
- Mihkla, Meelis; Pajupuu, Hille; Kerge, Krista 2005. Statistical modelling of intonation and breaks for Estonian text-to-speech synthesizer. – Robert Vich (ed.). Electronic Speech Signal Processing. Proceedings of the 16th Conference Joined with the 15th Czech-German Workshop “Speech Processing”. Prague, September 26-28, 2005. Dresden: TUDpress, 91–98.
- Muikku-Werner, Pirkko 2002. Te kävite Suomes? Virolaisten ja saksalaisten oppijansuomen syntaksia. – Stiina Rantatalo, Helena Sulkala (toim.). Tutkielmia oppijankielestä II. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 21. Oulu: Oulun yliopisto, 7–43.
- Määttä, Urho 1998. Suomalaisesta kenttämorfologiasta. – Urho Määttä, Klaus Laalo (toim.). Kirjoituksia muoto- ja merkitysopista. Folia fennistica & linguistica 21. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, 2–23.
- Nenonen, Sari 2001. Venäläiset suomenoppijat suomen kielen pitkien painottomien vokaalien havaittajoina. – Mirjaliisa Charles, Pirjo Hiidenmaa (toim.). Tietotyön yhteiskunta – kielen valtakunta. AFInLA:n vuosikirja 2001. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 59. Jyväskylä: AfInLA, 11–31.
- Niemi, Jussi; Heikkinen, Janne; Järvikivi, Juhani 2001. Miksei *kania* vaikka *munoja*? – Helena Sulkala, Leena Nissilä (toim.). XXVII kielitieteen päivät Oulussa 19.-20.5.2000. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 41. Oulu: Oulun yliopisto, 191–197.
- Niemi, Sinikka 2001. Skeema-analogia, morfologia ja kielenomaksuminen. – Helena Sulkala, Leena Nissilä (toim.). XXVII kielitieteen päivät Oulussa 19.-20.5.2000. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 41. Oulu: Oulun yliopisto, 198–207.
- Pajupuu, Hille; Kerge, Krista 2006. Hingav süntesaator ja pausid tekstiliigiti. – Keel ja Kirjandus 3, 202–210.
- Paunonen, Heikki 1983. Allomorfiin dynamiikkaa. – Auli Hakulinen, Pentti Leino (toim.). Nykysuomen rakenne ja kehitys. 1. Näkökulmia kielen rakenteisiin. Tietolipas 93. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 57–85.
- PS = Suomen kielen perussanakirja. I–III. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: Edita, 2001.
- Remes, Hannu 1995. Suomen ja viron vertailevaa taivutustypologiaa. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 2. Oulu: Oulun Yliopisto.
- Swain, Merrill; Lapkin, Sharon 1995. Problems in output and the cognitive processes they generate: A step toward second language learning. – Applied Linguistics 16 (3), 371–391.
- Suni, Minna 2007. Awareness of second language inflectional morphology: A case study on Finnish as second language. – Acta Linguistica Hungarica 54 (2), 217–235.
- Suni, Minna 2008. Toista kieltä vuorovaikutuksessa: Kielellisten ressurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa. Jyväskylä Studies in Humanities 94. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Õunapuu, Toom 2003. Sõnavorm ja kõne. 7. klassi eesti keele õpik. Tallinn: Koolbri.

Annekatriin Kaivapalu (Tallinna Ülikool) on lõpetanud Tallinna Pedagoogilise Instituudi eesti keele ja kirjanduse erialal. Kaitses samas ülikoolis magistrakraadi soome filoloogia alal 1999. a ja 2005. a doktorikraadi teise keele omandamise alal (soome keel) Jyväskylän ülikoolis. Alates 2006. a töötab Tallinna Ülikoolis soome keele dotsendina. On uurinud kõrvutavalt eesti ja soome muutemorfoloogiat, eesti ja soome üliõpilaste arvamusi emakeelest, lähtekeele mõju sihtkeele morfoloogia omandamisele, absoluutset ja suhtelist morfoloogilist kompleksust, eesti ja soome õppijakeele korpustega seonduvat.
kaivapa@tlu.ee

WHAT DO WORD-INTERNAL PAUSES, CUT-OFFS, AND RETRACINGS TELL ABOUT INFLECTIONAL PROCESS?

Annekatrin Kaivapalu

Tallinn University

The oral processing of inflectional forms, in comparison with writing, is characterized by shorter processing times. The pauses, cut-offs, and retracings are a natural part of the oral producing process of native speakers and language learners alike. The paper argues that the occurrence, frequency and location of pauses, cut-offs and retracings within inflectional forms are not coincidental, but give valuable information about psycholinguistics processes. The argument is based on a study of morphological production of Finnish plural nominals by Estonian and Russian learners. The paper discusses the production in oral inflection tests of context-free words. The second data-type consists of the learners' comments on how they process the same words in a written test, and the retrospective interviews with the learners. Both data-types were used to explore the following questions:

1. How do the learners perceive the morphological formatives?
2. Is the notion of the inflectional paradigm psycholinguistically real for the learners?
3. Are the inflectional processes of the learners always linear?
4. How does the learners' first language influence the use of the pauses, cut-offs and retracings?

The study concludes that the borders of the morphological formatives are quite indistinct in the minds of the learners and that the perception and production of formatives depends mostly on the syllabic structure of the formative. The data also seems to confirm the assumption that the inflectional paradigms are psycholinguistically real in the learners' perceptions, but there are individual differences and variance by the L2 proficiency. The inflectional process is not necessarily always linear, and the interaction between stem and suffix allomorphs has an important role in processing inflectional forms. The use of the pauses, cut-offs and retracings is more determined by the personal characteristics of learners than by the first language influence.

Keywords: psycholinguistics, morphological processing, oral production, inflection test, context-free words, Finnish as a foreign language, Estonian and Russian learners